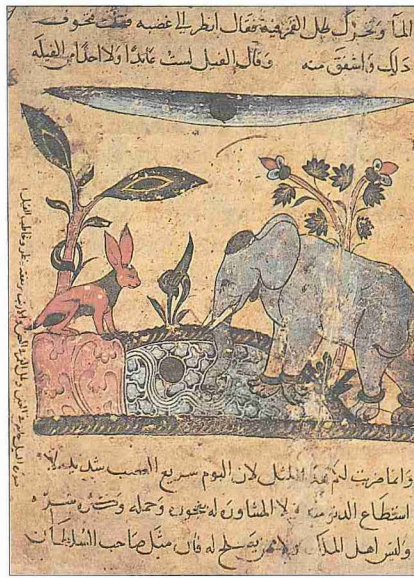

Özellikle Sultan Mahmud on yedi Hint seferinin her birinde yüzlerce fil ganimet almış ve rivayete göre Gazne yakınındaki Şāhbār düzlüğünde yaptırdığı büyük geçit resmine tam teçhizatlı 1300 fil katılmıştır (Gerdîzî, s. 63). Aynı şekilde Büyük Selçuklular da fillerden faydalanmışlar, meselâ Sultan Sencer 1119'da yeğeni Mahmud'la Sāve'de yaptığı savaşa kırk kadar fil götürmüştür. Gurlular Hârizmşahlar'a karşı fil kullanmışlar, Hârizmşah Alâeddin Muhammed ele geçirdiği Gurlu fillerinden Moğollar'a karşı Semerkant'ı savunurken (1220) ve Karahıtaylar da Hârizmşahlar'dan aldıkları fillerden Balasagun'a yaptıkları saldırıda faydalanmışlardır. Cengiz Han ise Moğol süvarilerinin çevikliği yanında hantal kalan ganimet fillere yiyecek verilmesini yasaklamış ve hepsini bozkıra sürdürmüştür. Öte yandan Timur Yıldırım Bayezid'le yaptığı Ankara Savaşı'nda (1402) otuzdan fazla fil kullanmıştır.

Fil Hindistan'da binek ve yük hayvanı niteliğiyle bugün de olduğu gibi daha çok aşılması güç dağ ve ormanlarda kullanılırdı. Ancak bazı Hint mihrâceleri ve İslâm hükümdarları tarafından törenler ve gezintiler için tercih edildiği de vâkidir. Meselâ Hârûnürreşid merasimler sırasında file binerdi; Mu'tasım-Billâh zamanında Bâbek de cellâda teslim edilmeden önce bir fil üzerinde Sâmerâ'da gezdirilerek halka teşhir edilmiştir (Taberî, IX, 53). İbn Battûta ise idam cezası infazı için yetiştirilmiş fillerden bahsetmektedir. Osmanlı sarayı ahırlarında da çoğu İran şahlarının hediyesi olan filler bulunuyor (Selânikî, II, 640) ve bunlarla İstabl-ı Âmir'e'nin "fil bakan" denilen görevlileri ilgileniyordu.

Filin dişleri süs eşyası (bk. FİLDİŞİ), kalın derisi de kalkan yapımında kullanılıyordu. İbnü'l-Baytâr, fil vücudunun bazı kısımlarından tabâbette faydalanıldı-

Kellile ve Dimne adlı eserde fil tasvirli bir minyatür (Bidbay, *Kellile ve Dimne*, Paris Bibliothèque Nationale, MS. Arab, nr. 3467, vr. 71^a)

ğını bildirmektedir. Doğu edebiyatında önemli bir yere sahip bulunan Hint kökenli masal kitabı *Kellile ve Dimne*'nin çeşitli yerlerinde cüssesi ve şekli bakımından konu edilen fil İslâm tasvirî sanatlarında da sevilen bir figür olarak benimsenmiştir. Fil tasvirlerine daha çok halılarla çömlek ve tabaklar üzerinde yer verilmiştir; madenî eşyalarda da kabartmalarına rastlanır. Ayrıca Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si, Kazvîni'nin *'Acâ'ibü'l-mahlûkât*'ı ve Mevlânâ'nın *Meşnevi*'si başta olmak üzere içinde filden bahsedilen birçok eserin minyatürlü nüshalarında çeşitli fil resimleri görülür. Fâtihten Sultan Mehmed dönemi albümlerinde ve çağdaşı Timurül minyatürlerinde de fil başları göze çarpmaktadır; bir minyatürde Fâtihten zevcesi Sitti Hatun fil üzerinde tasvir edilmiştir. Osmanlı sultan düğünlerinde taşınan *nahil**ler arasında birçok hayvanın yanında şekerden yapılmış filler bulunmaktadır (Selânikî, II, 778). Bâbürlü minyatürlerinde ise fil en sevilen figürlerin başında gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *Kitâbü'l-Hayeân*, VII, 86, 89-95, 99-103, 112, 170 vd.; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), III, 539 vd.; IX, 53; Gerdîzî, *Zeynü'l-ahbâr* (nşr. Mirza M. Kazvîni), Tahran 1315 hş., s. 43-72; İbnü'l-Battûta, *Câmi' fi't-tib* (nşr. L. Leclerc), Paris 1877-83, III, 51; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *'Acâ'ibü'l-mahlûkât* (nşr. F. Wüstenfeld), Göttingen 1848, I, 400; Dimaşki, *Nu-*

betü'd-dehr fi 'acâ'ibü'l-ber ve'l-bahr (nşr. A. F. Mehren), Leipzig 1923, s. 156; İbn Battûta, *Voyages*, III, 330, 354; IV, 45; Demîri, *Hayâtü'l-hayeân*, II, 178-193; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), s. 640, 778; E. Kühnel, *Islamische Kleinkunst*, Berlin 1925, s. 194; G. Wiet, *L'Exposition d'art persan*, Kahire 1935, IV, 28; A. U. Pope, *A Survey of Persian Art*, Oxford 1938, III, 2002-2003, IV, 186, 604, 663, 671, 692^{a-b}, 758^b; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 496; B. Spuler, *Iran in früh-islamischer Zeit*, Wiesbaden 1952, s. 492 vd.; R. Mauny, *Tableau géographique de l'ouest africain au moyen âge*, Dakar 1961, s. 264-265; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran, 994-1040*, Edinburg 1963, III, 115-118; a.m.f., "Fil", *El²* (Fr.), II, 914-915; B. Gray – D. Barrett, *The Painting of India*, Lozan 1963, IV, 91, 92; v. Soden, *AHW*, II, 867; Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 98, 138; "Fil", *DMF*, II, 1971-1972; J. Ruska, "Fil", *IA*, IV, 634-635; a.m.f. — [Ch. Pellat], "Fil", *El²* (Fr.), II, 913-914; G. M. Meredith-Owens, "Fil", a.e., II, 915-916; R. H. Manville, "Elephant", *EBr*, VIII, 273-275.

TAHSİN YAZICI

□ FIKİH. Fil etinden, derisinden ve dişlerinden faydalanılması açısından fıkha konu olmuş ve fakihler bu hususta çeşitli görüşleri sürmüşlerdir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre filin etinin yenmesi haramdır. Bu görüşte olan fakihler Hz. Peygamber'in, azı dişi olan yırtıcı hayvanların etinin yenilmesini yasaklayan hadisinden (Müslim, "Şayd", 12; İbn Mâce, "Şayd", 13) hareket etmiş olmakla birlikte Hanefî ve Şâfiî fakihleri filin yırtıcı hayvan olma özelliğini, Hanbelîler ise azı dişinin bulunması özelliğini söz konusu hükmün gerekçesi saymışlardır. Ayrıca Ahmed b. Hanbelî filin müslümanların yiyeceklerinden olmadığını ifade etmiş, bazı Hanbelî fakihleri de onu pis şeylerin haram kılınmadığını bildiren âyetin (el-A'râf 7/157) kapsamında görmüştür. Mâlikî mezhebinde ise ölü hayvan eti, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın dışındaki yiyecek gruplarının kural olarak haram kılınmadığını bildiren âyetin (el-En'âm 6/145) ifade tarzından ve işaretinden hareketle yırtıcı hayvanların, bu arada filin etinin yenmesinin esasen haram olmadığı, anılan hadisteki yasağın kerâhete hamledilebileceği ve bundan dolayı fil etinin yenmesinin mekruh olduğu görüşü hâkimdir. Bununla birlikte Mâlikîler'de ikinci bir görüş de yırtıcı hayvanların etinin ve bu arada fil etinin de haram olduğu yönündedir.

Bu konuda, Şa'bî ve Eşheb el-Kaysî gibi yaşadıkları dönemin önde gelen fakihleri tarafından farklı bir görüş daha

X. yüzyıla ait Horasan'da dokunmuş fil tasvirli kumas (Louvre Müzesi - Paris)

ileri sürülmüştür. Buna göre fil eti yemenin câiz görülmeşi'nin asıl sebebi usulüne uygun olarak kesilmesinin mümkün olmamasıdır. Şu halde kesilebildiği takdirde etinin yenilmesi câizdir. Zâhîrî mezhebinin görüşü de bu yöndedir.

Filin derisinden yararlanmaya gelince, bunun hükmü filin canlı iken kesilmesiyle ölü bulunması durumlarına, derinin tabaklanıp tabaklanmamasına, hatta derinin kullanım amacına göre değiştiği gibi fakihlere ve fıkıh mezheplerine göre de değişiklik arz etmektedir. Meselâ aralarında Hanefîler'in de bulunduğu bir grup fakih'e göre filin derisi, canlı iken kesilmesi halinde tabaklanmadan, ölü bulunması halinde tabaklanarak kullanılabilir. Şâfiîler'e göre her iki halde de derinin tabaklanması gerekirken Mâlikî ve Hanbelî fakihlerine göre ölü filin derisi tabaklandığında da tam temizlenmiş sayılmayıp sınırlı bir kullanım alanı vardır. Fildişi de Hanefî mezhebine göre dinen temiz ve kullanılması helâldir. Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre ise temiz sayılmaz. Ancak İmam Mâlik filin boğazlanması halinde dişinin temiz olacağını kaydeder. Tâbiîn ulemâsından Atâ b. Ebû Rebâh, Tâvûs ve Hasan-ı Basrî gibi âlimler fildişinin kullanılmasını mekruh görürken Muhammed b. Sîrîn, İbn Cüreyc ve başkaları câiz kabul etmişlerdir (ayrıca bk. DERİ; FİLDİŞİ; HAYVAN).

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Edâhî", 18-19; Buhârî, "Zebâ'ih ve's-şayd", 27, 29; Müslim, "Şayd", 12-15; İbn Mâce, "Şayd", 13; Ebû Dâvûd, "Et'ime", 25-26, "Libâs", 40; Tirmizî, "Şayd", 11, "Libâs", 31-32; Şâfiî, *el-Üm*, II, 208; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VII, 403; Kâsânî, *Bedâ'ic*, I, 63, 85; V, 39; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, I, 60; XI, 67; Kurtubî, *el-Câmi*^c, VII, 121; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, III, 39-40; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, I, 64, 67; Celâleddin el-Mahallî, *Şerhu Minhâci't-tâlibîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), IV, 259; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, IV, 300; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kunâ*^c, VI, 190; Haraşî, *Şerhu Muḥtaşarı Ḥalîl*, III, 30-31; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr* (Kahire), V, 194; Zühaylî, *el-Fıkḥü'l-İslâmî*, I, 156; *Mu.F.*, XIV, 287-293; *Mu.F.*, V, 133-134.

SALİM ÖĞÜT

FİL SÜRESİ

(سورة الفيل)

Kur'an-ı Kerim'in yüz beşinci süresi.

Mekke devrinde nâzil olmuştur; beş âyettir. Fâsıla*sı (ج) harfidir. Adını 1. âyette geçen "fil" kelimesinden alır. Konusu, Hz. Peygamber'in doğduğu yıl ve

ya ondan biraz önce vuku bulan ve tarihte Fil Vak'ası adıyla anılan Kâbe'ye saldırı olayıdır.

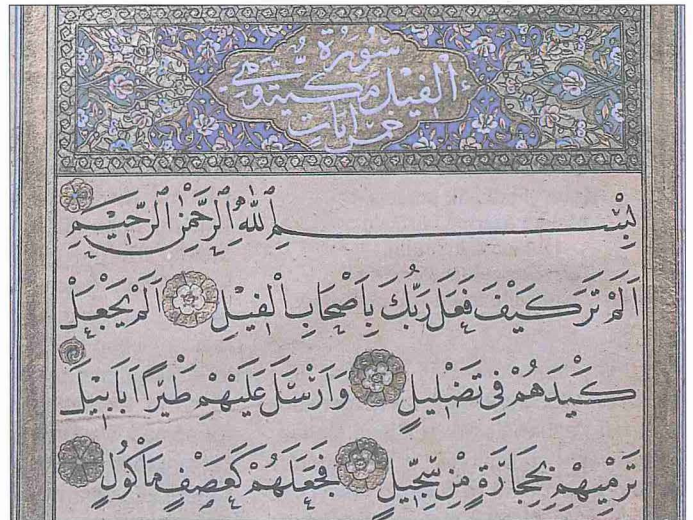
Fil süresinde Allah'ın "fil ashabı"na, yani Ebrehe el-Eşrem'e ve askerlerine ne yaptığı, onları nasıl helâk ettiği vurgulu bir ifadeyle belirtildikten ve böylece bu olaydan ibret almak gerektiğine dikkat çekildikten sonra tuzaklarının nasıl boşa çıkarıldığı ve onların, Allah'ın gönderdiği sürü sürü kuşların attığı taşlarla nasıl ezilmiş saman çöpleri veya böceklerin yediği yapraklar gibi ansızın yere serilip perişan edildikleri bildirilmektedir. Sürenin üslubundan Araplar'ın bu olay hakkında bilgileri olduğu anlaşılmaktadır; muhtemelen olayı görenlerin bir kısmı da hâlâ hayattaydı (bk. FİL VAK'ASI). Nitekim Hz. Peygamber'i yalanlamaktan büyük zevk duyan müşrikler bu süre inince böyle bir tepki göstermemişlerdir. Bu hususlar, Kur'an'ın asıl maksadının Fil Vak'ası hakkında bilgi vermek olmadığını, Mekke müşriklerine bildikleri bir olayın acı sonucunu hatırlatarak İslâm'ın sesini boğmaya çalışmayı, Kur'an'a ve Resûl-i Ekrem'e karşı düşmanca tavırlar sergilemeyi sürdürmeleri halinde kendilerinin de böyle bir cezaya çarptırılacaklarını ihtar etmek olduğunu ortaya koymaktadır.

Fahreddin er-Râzî'ye göre sürede Ebrehe ordusuna "fil erbabi" veya "fil mâlikleri" denilmeyip "ashâbü'l-fil" (fil arkadaşları) denilmesi, Kâbe'yi yıkmaya kalkışanların filden daha akıllı olmadıklarına, hatta ondan daha aşağı ve ahmak olduklarına işaret eder; çünkü onlar bu kutsal mekânı yıkmak isterken fil o yöne gitmemekte direnmiştir (*Mefâtihu'l-gayb*, XXXII, 98). Aynı müfessir, sürede Ebrehe ve askerlerinin besledikleri kötü

emellerin "keyd" (tuzak) kelimesiyle ifade edilmesine dayanarak onların sadece Kâbe'yi yıkmak amacını taşımadıklarını, çünkü önceden açıkladıkları için bunun tuzak olmaktan çıktığını, kelimenin genel anlamda Araplar'a karşı besledikleri kıskançlığı dile getirdiğini belirtir (a.g.e., XXXII, 99).

Tefsir kitaplarında sürenin tamamı ve bazı kelimeleriyle ilgili değişik görüş ve açıklamalara rastlanmaktadır. Genellikle "bölük bölük, küme küme, farklı yönlerden gelip toplanan kuşlar" şeklinde anlam verilen ebâbîl kelimesini Ahfeş ve Ferrâ gibi müfessirler tekili bulunmayan çoğul kelime olarak düşünürken bazı müfessirler bunun değişik tekillerinden söz etmişlerdir (Yaḥyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, III, 292; Taberî, XXX, 296; Fahreddin er-Râzî, XXXII, 100). Çeşitli rivayetlerde, kırlangıca benzeten bu acayip kuşların sürüler halinde deniz tarafından gelip toplandıkları ve yalnız Fil Vak'ası'nda görüldükleri belirtilir. Bu kuşların hortumlu ve pençeli, siyah, beyaz veya yeşil olduklarına dair muhtelif rivayetler vardır. Fahreddin er-Râzî bu rivayet farklılığını, kuşların değişik renklerine ve olayı görenlerin kendi gördükleri renkleri aktarmaları ihtimaline bağlar. Rivayetlere göre her kuş birini ağızyla, ikisini de pençeleriyle taşıdığı, sürede siccilden olduğu belirtilen ve müfessirlerce mercimekle nohut arası büyüklükte gösterilen taşlarla yüklüydü. Siccil kelimesinin etimolojisi ve anlamı da tartışmalıdır. İbn Abbas'a dayandırılan bir açıklamaya göre kelimenin aslı Farsça *seṅg* ü kıldır (taş ve kil) ve sürede tuğla gibi taşlaşmış çamuru ifade eder (bk. SİCCİL).

Sürede, ebâbîl kuşlarının yağdırdığı bu cisimlerin tesiriyle saldırganların he-

Nesih
hattıyla
Fil süresi